Smernice i zbirka metoda

Predgovor

Demokratija, učešće, ljudsko dostojanstvo i jednakost spadaju među temeljne vrednosti na kojima počiva Evropska unija. Ipak, za mnoge mlade ljude, naročito one koji se suočavaju sa socijalnom isključenošću, diskriminacijom ili izazovima povezanim sa migracijama, ove vrednosti nisu samo apstraktni pojmovi, već pitanja koja se neposredno odražavaju na njihov svakodnevni život.

Erasmus+ projekat WAVE II – Obrazovanje za demokratiju, učešće i prenošenje evropskih vrednosti u kontekstu interkulturalnog omladinskog socijalnog rada razvijen je sa ciljem da istraži kako se ove vrednosti mogu smisleno obrađivati u omladinskom i društvenom radu sa mladima. Okupljajući sedam partnerskih organizacija iz Nemačke, Italije, Grčke i Srbije, projekat je otvorio prostor za razmenu iskustava, isprobavanje novih pristupa i uzajamno učenje stručnjaka koji rade sa omladinom, edukatora, stručnjaka iz socijalne zaštite i samih mladih.

Tokom dve godine partneri su sproveli nacionalne radionice, eksperimentalne laboratorije, međunarodne obuke i lokalne aktivnosti. Zajedno su razvijali i testirali inovativne, pristupačne metode zasnovane na aktivnom učešću, koje podstiču mlade da o demokratiji, dostojanstvu, jednakosti i aktivnom građanstvu promišljaju kroz praktična iskustva, a ne samo kroz teorijsko učenje.

Ova publikacija predstavlja jedan od ključnih rezultata projekta WAVE II. Ona objedinjuje iskustva, naučene lekcije i metode razvijene tokom projekta i pretvara ih u praktične alate za rad sa mladima, za edukatore i stručnjake iz socijalne zaštite. Cilj publikacije je da podrži stručnjake u stvaranju inkluzivnog okruženja za učenje u kojima se evropske vrednosti mogu istraživati, razmatrati i neposredno doživeti.

Metode predstavljene u ovim smernicama nisu zamišljene kao strogo utvrđeni obrasci. Naprotiv, reč je o prilagodljivim alatima koji se mogu uskladiti sa različitim lokalnim kontekstima, ciljnim grupama i okruženjima za učenje. Povezuje ih zajednička usmerenost na aktivno učešće, dijalog, kreativnost i poštovanje iskustava i perspektiva mladih.

Nadamo se da će ova publikacija podstaći stručnjake širom Evrope da u svom svakodnevnom radu dodatno jačaju obrazovanje za demokratiju, inkluziju i interkulturalni dijalog i doprinesu izgradnji otvorenijih, demokratskijih i povezanijih zajednica.

U ime partnerstva WAVE II

Alexander Hauser

Koordinator projekta

BAG KJS – Bundesarbeitsgemeinschaft Katholische Jugendsozialarbeit

Nemačka, jun 2026.

Funded by the European Union

Sadržaj

Predgovor 1

1. Uvod 4

1.1 Kontekst projekta 4

1.2. Osnova za izradu smernica 4

1.3. Evropske vrednosti u praksi omladinskog rada 5

Demokratija i učešće 5

Ljudsko dostojanstvo 5

Jednakost i nediskriminacija 6

1.3.1 Od vrednosti do prakse 6

2. Kontekst, svrha i ciljni korisnici 7

2.1 Kontekst 7

2.2 Svrha 7

2.3 Ciljni korisnici 7

3. Normativni i metodološki referentni okvir 8

3.1 Vrednosti kao standardi profesionalne prakse 8

3.2 Ciklus iskustvenog učenja 8

4. Zajedničke mere zaštite i standardi kvaliteta 9

4.1 Princip „ne nanosi štetu“ i vođenje aktivnosti uz uvažavanje iskustva traume 9

4.2 Odgovornosti u pogledu zaštite i upućivanja 9

4.3 Inkluzija, pristupačnost i jezička podrška 9

4.4 Zaštita podataka, saglasnost i etika dokumentovanja u skladu sa nacionalnim pravnim okvirom 9

5. Zbirka metoda 10

5.1 Autoportret kao put ka dostojanstvu 10

5.2 Democracy Theater Direkt 13

5.3 Eksperimentalna laboratorija za jednakost i dostojanstvo 16

5.4 Sport kao ključ dostojanstva 22

5.5 Projektna metoda 25

6. Paket za obuku i primenu u praksi 28

6.1 Tok obuke 28

6.2 Međunarodna obuka trenera (ToT) 29

6.3 Lokalne obuke 29
7. Praćenje, evaluacija i učenje (MEL) 31
7.1 Osnovni alati 31
7.2 Minimalni okvir evaluacije 31
7.3 Upravljanje podacima 31
8. Različiti formati i vizuelni resursi 31
Aneksi 32

1. Uvod

1.1 Kontekst projekta

Širom Evrope, stručnjaci koji rade sa omladinom, ali i oni iz domena socijalne zaštite sve češće se suočavaju sa izazovima povezanim sa učešćem u demokratskim procesima, socijalnom inkluzijom, diskriminacijom, migracijama i društvenom kohezijom. Istovremeno, o evropskim vrednostima, kao što su ljudsko dostojanstvo, jednakost, učešće, demokratija i solidarnost, često se govori na političkom nivou, ali ih je i dalje teško pretočiti u svakodnevnu praksu omladinskog rada.

Erasmus+ projekat WAVE II – Obrazovanje za demokratiju, učešće i prenošenje evropskih vrednosti u kontekstu interkulturalnog omladinskog socijalnog rada pokrenut je kao odgovor na ovaj izazov. Oslanjajući se na iskustva prethodnog projekta saradnje, sedam partnerskih organizacija iz Nemačke, Italije, Grčke i Srbije udružilo je snage radi istraživanja inovativnih i praktičnih pristupa obrazovanju za demokratiju u omladinskom radu i socijalnom radu sa mladima.

Od septembra 2024. do avgusta 2026. godine partnerstvo je sprovelo radionice, eksperimentalne laboratorije, međunarodne obuke, događaje namenjene širenju rezultata projekta i lokalne aktivnosti u kojima su učestvovali stručnjaci koji rade sa omladinom, edukatori, stručnjaci iz socijalne oblasti i mladi. Posebna pažnja posvećena je učešću mladih migrantskog porekla i drugih marginalizovanih grupa koje se suočavaju sa društvenom isključenošću.

Cilj projekta nije bio samo da se o evropskim vrednostima razgovara, već i da one postanu konkretne i iskustveno razumljive kroz kreativne metode, metode zasnovane na aktivnom učešću i neformalno učenje. Metode i preporuke predstavljene u ovim smernicama rezultat su zajedničkog evropskog procesa učenja.

1.2. Osnova za izradu smernica

Smernice su zasnovane na nalazima nacionalnih radionica i eksperimentalnih laboratorija koje su partnerske organizacije sprovele i testirale. One objedinjuju zajedničke operativne principe, praktična iskustva i alate za evaluaciju razvijene tokom sprovođenja projekta WAVE II.

Dodatne digitalne smernice

Radi unapređenja pristupačnosti, jednostavnosti korišćenja i širenja rezultata, partnerstvo je razvilo i dodatni skup Digitalnih smernica. Dok ova publikacija predstavlja „Formalne smernice“ projekta, „Digitalne smernice“ nude pristupačniji i interaktivniji prikaz metoda, alata i ključnih rezultata projekta.

Digitalne smernice dopunjuju ove smernice pružajući sažet, pristupačan i na praksu usmeren pregled metoda i pristupa razvijenih u okviru projekta WAVE II. One sadrže vizuelne materijale, digitalne resurse, veze ka projektnom video-kursu i dodatne alate koji olakšavaju prenošenje evropskih vrednosti u svakodnevnu praksu omladinskog rada.

Oba resursa dostupna su na internet stranici projekta WAVE II:
w[ww.wave4youthwork.eu](http://www.wave4youthwork.eu)

1.3. Evropske vrednosti u praksi omladinskog rada

O evropskim vrednostima se često govori kao o političkim principima ili pravnim osnovama Evropske unije. Međutim, za one koji rade sa omladinom, edukatore i stručnjake iz socijalne oblasti ove vrednosti dobijaju pravi smisao tek kada se pretoče u svakodnevnu praksu i životna iskustva.

Mladi o demokratiji, dostojanstvu, jednakosti i učešću ne uče samo kroz informacije, već i kroz odnose, međusobnu komunikaciju i mogućnosti da se aktivno uključe. Zbog toga omladinski rad ima ključnu ulogu u stvaranju prostora u kojima se ove vrednosti mogu doživeti, promišljati i primenjivati u praksi.

Projekat WAVE II identifikovao je četiri ključne vrednosti koje su bile naročito relevantne u svim partnerskim zemljama i za sve ciljne grupe. Ove vrednosti predstavljaju osnovu metoda i pristupa predstavljenih u ovom priručniku.

Demokratija i učešće

Demokratija je više od političkog sistema. U omladinskom radu ona podrazumeva stvaranje mogućnosti da mladi izraze svoje stavove, utiču na odluke i aktivno oblikuju aktivnosti koje se tiču njihovih života.

Učešće jača osećaj pripadnosti procesu, ličnu odgovornost i građanski angažman. Mladi koji imaju iskustvo da je njihov glas važan verovatnije će postati aktivni članovi svojih zajednica i demokratskih društava.

Metode predstavljene u ovim smernicama podstiču aktivno uključivanje, zajedničko odlučivanje i saradničko rešavanje problema, omogućavajući učesnicima da demokratiju iskuse u praksi, a ne samo da o njoj uče na teorijskom nivou.

Ljudsko dostojanstvo

Ljudsko dostojanstvo je temeljna evropska vrednost i osnova svih ljudskih prava. Ono priznaje urođenu vrednost svake osobe, bez obzira na njeno poreklo, status, uverenja ili okolnosti.

U omladinskom radu poštovanje ljudskog dostojanstva znači stvaranje bezbednih, podsticajnih i inkluzivnih okruženja u kojima se svaki učesnik oseća uvaženo i saslušano. To podrazumeva i uvažavanje ličnih iskustava, identiteta i različitih perspektiva bez osuđivanja.

Mnoge metode razvijene u okviru projekta WAVE II podstiču samorefleksiju, samoizražavanje i uzajamno uvažavanje, pomažući mladima da istraže šta dostojanstvo znači kako za njih same, tako i za druge.

Jednakost i nediskriminacija

Jednakost podrazumeva da svi ljudi imaju jednake mogućnosti da učestvuju i razvijaju svoje potencijale. Nediskriminacija zahteva aktivno uklanjanje prepreka, predrasuda i oblika isključivanja koji pojedince mogu sprečiti da ravnopravno učestvuju u društvu.

Mladi migrantskog porekla, izbeglice i druge ranjive grupe često se suočavaju sa diskriminacijom ili nejednakim pristupom mogućnostima. Omladinski rad može imati važnu ulogu u preispitivanju stereotipa, podsticanju inkluzije i razvijanju uzajamnog razumevanja.

Metode uključene u ovaj priručnik podstiču učesnike da promišljaju iskustva pravičnosti, isključenosti, privilegija i solidarnosti, istovremeno razvijajući praktične strategije za stvaranje inkluzivnijih zajednica.

1.3.1 Od vrednosti do prakse

Evropske vrednosti dobijaju smisao kada se pretoče u svakodnevne postupke, ponašanja i profesionalne prakse.

Projekat WAVE II se zato nije usredsredio samo na razgovor o vrednostima, već i na stvaranje praktičnih iskustava učenja koja učesnicima omogućavaju da te vrednosti istražuju, preispituju i primenjuju u stvarnim životnim situacijama. Kroz umetnost, pozorište, sport, pripovedanje, dijalog i zajedničke projekte, mladi i stručnjaci mogu iskusiti kako demokratija, dostojanstvo i jednakost oblikuju svakodnevne odnose.

Metode predstavljene u ovim smernicama osmišljene su da podrže taj proces. One nude praktične alate za pretvaranje apstraktnih vrednosti u konkretna, životna iskustva i pomažu mladima da postanu aktivni učesnici demokratskih i inkluzivnih društava.

2. Kontekst, svrha i ciljni korisnici

2.1 Kontekst

Istraživanje sprovedeno u okviru projekta pokazalo je da stručnjaci koji rade sa omlsdinom u partnerskim zemljama najčešće daju prioritet demokratiji, ljudskom dostojanstvu i jednakosti/nediskriminaciji. Pristupi zasnovani na aktivnom učešću i neformalnom učenju testirani su kroz radionice i laboratorije sa stručnjacima u oblasti omladinskog rada, mladim migrantima i njihovim lokalnim vršnjacima. Ove smernice u okviru WP3 pretvaraju takve pristupe u strukturisan resurs namenjen praktičnoj primeni.

2.2 Svrha

Ovaj dokument objedinjuje metodološki usklađen skup smernica i metoda kako bi stručnjacima omogućio da vode procese učenja kroz koje se evropske vrednosti prenose u praksu, stavove i ponašanja.

2.3 Ciljni korisnici

Smernice su prvenstveno namenjene stručnjacima koji rade u oblasti omladinskog rada i socijalnog rada sa mladima, uključujući stručnjake koji rade sa omladinom, edukatore, trenere, socijalne radnike i programsko osoblje koje sa mladima vodi procese neformalnog učenja, učešća, inkluzije i uključivanja u zajednicu.

3. Normativni i metodološki referentni okvir

3.1 Vrednosti kao standardi profesionalne prakse

U ovim smernicama evropske vrednosti konkretizovane su kroz standarde koji usmeravaju profesionalno postupanje, vođenje aktivnosti i pružanje usluga.

- Demokratija i učešće: stvarno i smisleno učešće mladih i zajednička odgovornost za proces učenja.
- Ljudsko dostojanstvo: odnos zasnovan na poštovanju, informisana saglasnost i komunikacija koja uvažava iskustvo traume.
- Jednakost i nediskriminacija: sprečavanje i otklanjanje neposredne i posredne diskriminacije i, kada je relevantno, obezbeđivanje razumnog prilagođavanja.

Odgovornost i transparentnost: dokumentovanje, predvidive procedure, zakonito upućivanje i jasna podela uloga.

3.2 Ciklus iskustvenog učenja

U skladu sa metodologijom primenjenom u laboratorijama WP2, ove smernice koriste četvorofazni ciklus iskustvenog učenja: polazište, iskustvo, refleksija i prenos. Završni razgovor i analiza (debriefing) obavezni su deo obezbeđivanja kvaliteta.

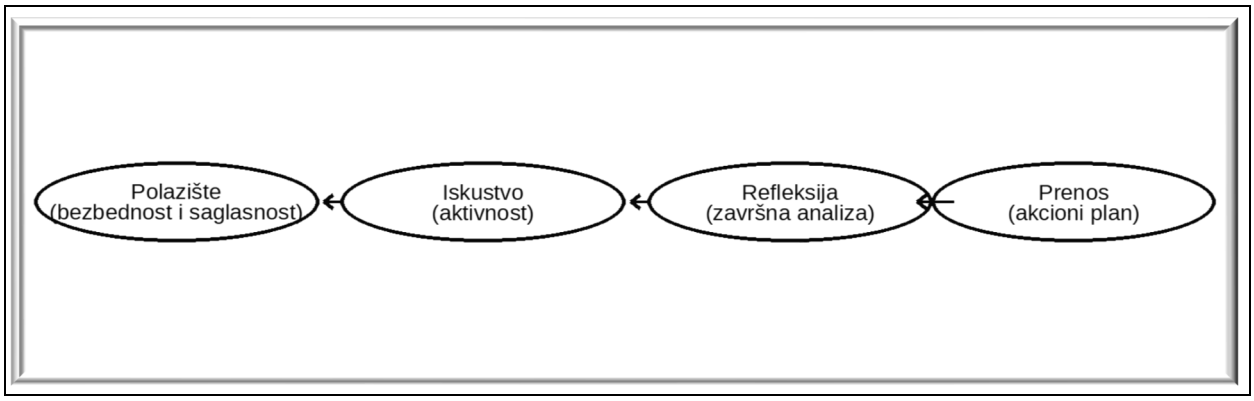

Slika 1. Ciklus iskustvenog učenja koji se koristi u svim metodama (Izvor: sopstvena ilustracija partnerstva WAVE II, zasnovana na Kolbu (1984).

4. Zajedničke mere zaštite i standardi kvaliteta

4.1 Princip „ne nanosi štetu“ i vođenje aktivnosti uz uvažavanje iskustva traume

Vođenje aktivnosti treba organizovati tako da se izbegnu predvidiva šteta i retraumatizacija: kroz jasan i predvidiv tok aktivnosti, omogućavanje učesnicima da sami određuju koliko žele da podele o ličnim iskustvima i primenu tehnika stabilizacije i usmeravanja na sadašnji trenutak.

4.2 Odgovornosti u pogledu zaštite i upućivanja

Kada učesnik iznese informacije koje ukazuju na rizik ili se uoče pokazatelji rizika, voditelji treba da postupaju u skladu sa važećim protokolom zaštite, obezbeđujući blagovremeno upućivanje i bezbedno dokumentovanje.

4.3 Inkluzija, pristupačnost i jezička podrška

Metode treba prilagoditi jezičkim potrebama, uključujući obezbeđivanje prevođenja i materijala na jasnom i razumljivom jeziku, kao i različitim potrebama u učenju, uključivanju osoba sa invaliditetom i kulturno osetljivoj praksi.

4.4 Zaštita podataka, saglasnost i etika dokumentovanja u skladu sa nacionalnim pravnim okvirom

Foto i video dokumentacija, kao i podaci prikupljeni za evaluaciju, treba da se prikupljaju samo kada je to neophodno, na osnovu informisane saglasnosti, i da se čuvaju bezbedno u skladu sa načelima minimizacije podataka.

5. Zbirka metoda

Zbirka metoda objedinjuje metode radionica i laboratorija prikazane u okviru WP2, uključujući umetničke i muzičke laboratorije u Srbiji, improvizaciono pozorište i kolektivno pripovedanje u Nemačkoj, laboratorije koje kroz sport obrađuju pitanje dostojanstva i projektno istraživanje u Italiji, kao i zajedničke metode za zajedničko stvaranje, evaluaciju i učenje uz korišćenje video-materijala.

Standardni obrazac metode

Radi obezbeđivanja doslednosti i mogućnosti primene u različitim okruženjima, sve metode u Odeljku 5 koriste sledeći obrazac:

1) Svrha i obuhvaćene vrednosti; 2) Trajanje; 3) Potrebni materijali; 4) Priprema; 5) Koraci u sprovođenju; 6) Strukturisani završni razgovor i analiza; 7) Prilagođavanja radi inkluzije; 8) Napomene o rizicima i zaštiti učesnika; 9) Rezultati i predloženi indikatori; 10) Napomene za ponovnu primenu metode. (Videti Aneks 1)

5.1 Autoportret kao put ka dostojanstvu

O čemu se radi

Ovo je eksperimentalna radionička metoda zasnovana na umetnosti, usmerena na autoportret kao sredstvo za istraživanje identiteta i promišljanje o ljudskom dostojanstvu. Kombinuje kreativni rad, vođeni razgovor i kulturnu inspiraciju (npr. posetu muzeju ili upoznavanje sa umetničkim delima). Metoda se može sprovoditi u muzejima, kulturnim centrima, školama, omladinskim centrima ili prostorima lokalne zajednice.

Svrha

Podsticanje samosvesti, samoizražavanja i promišljanja ljudskog dostojanstva kroz umetničko stvaralaštvo, uz omogućavanje učesnicima da:

- Istražuju identitet kroz vizuelno samopredstavljanje,
- Razvijaju emocionalnu svesnost i samorefleksiju,
- Jačaju kritičko mišljenje kroz dijalog o vrednostima (npr. dostojanstvu),
- Dožive umetnost kao sredstvo osnaživanja i inkluzije,
- Unaprede socijalnu i interkulturalnu komunikaciju kroz grupnu razmenu
- Izgrade sigurnost u izražavanju ličnih misli i emocija kroz strukturisan proces zasnovan na umetnosti

Obuhvaćene vrednosti

Ljudsko dostojanstvo (glavna vrednost); inkluzija; jednakost; učešće; kulturni dijalog.

Trajanje

Minimum: 180 minuta. Maksimum: 240–300 minuta. Kada je potrebno, metoda se može prilagoditi i kraćim modulima u trajanju od 90–120 minuta.

Materijali

Lične fotografije (odštampane), indigo papir, A3 papir za crtanje, olovke i gumice, vodene boje, četkice, pastele ili drvene bojice, materijali za kolaž (časopisi, makaze, lepak), zaštitne podloge za stolove i fotoaparat ili pametni telefon za dokumentovanje. Za ponovnu primenu metode može se koristiti štampač.

Okruženje

- Preporučuje se zatvoren prostor (učionica, prostor zajednice)
- Mirno i bezbedno okruženje koje omogućava koncentraciju i razgovor
- Stolovi za individualni rad i prostor za grupni dijalog
- Može se prilagoditi kulturnim događajima na otvorenom ukoliko vremenski uslovi i materijali to omogućavaju

Vođenje aktivnosti

- Idealna veličina grupe: 10–15 učesnika
- Preporučeni maksimum: 20 učesnika
- Potrebni voditelji:
- 1 obučeni voditelj umetničkih aktivnosti (sa iskustvom u ekspresivnim metodama ili metodama zasnovanim na umetnosti)
- 1 edukator/lice koje radi sa omladinom za podršku (posebno ako učestvuju maloletnici)
- Preporučeni odnos: 1 voditelj na 10–12 učesnika
- Za dokumentovanje i zaštitu učesnika preporučuje se asistent ili posmatrač, naročito pri radu sa ranjivim grupama.

Koraci u sprovođenju

- **Dobrodošlica i uvod:** predstaviti ciljeve, uspostaviti osnovna pravila o poštovanju i poverljivosti i uvesti teme dostojanstva i identiteta.
- **Samoposmatranje i prva skica:** učesnici pomoću indigo papira prenose osnovne linije sa svojih fotografija kao osnovu autoportreta.
- **Kulturna inspiracija (nije obavezna, ali se preporučuje): kada je moguće, organizovati vođeno upoznavanje sa umetničkim delima ili predstaviti odabrane primere portreta radi proširivanja vizuelnih referenci i tumačenja identiteta.**
- **Kreativno eksperimentisanje:** učesnici razvijaju svoje autoportrete koristeći različite materijale, kao što su vodene boje, pastele ili kolaž, sa fokusom na lični izraz, a ne na tehničko savršenstvo.
- **Tematska refleksija (dijalog o ljudskom dostojanstvu): voditi razgovor o značenju dostojanstva, uključujući njegove veze sa umetnošću, identitetom, kulturom i jezicima koje učesnici koriste.**
- **Uključivanje refleksije u umetnički** rad: učesnici u svoje portrete unose reči, simbole ili pojmove povezane sa dostojanstvom.
- **Zajedničko predstavljanje i dokumentovanje: učesnici predstavljaju svoje radove, fotografišu se sa portretima ukoliko su dali saglasnost i mogu snimiti kratke osvrte na iskustvo.**
- **Završni krug: završiti aktivnost kratkim osvrtom i, kada je primereno, grupnom fotografijom.**

Osnovna pitanja za refleksiju

- Šta za vas znači dostojanstvo?
- Kako kroz svoj portret izražavate identitet?
- Da li je izrada autoportreta promenila način na koji vidite sebe?
- Kako umetnost može ljudima dati vidljivost i potvrditi njihovu vrednost?
- Koje ste veze uočili između dostojanstva i kreativnosti?
- Kako možemo promovisati dostojanstvo u svojim zajednicama?

Prilagođavanja radi inkluzije i pristupačnosti

- Učesnici mogu portretisati blisku osobu umesto sebe ukoliko im je samopredstavljanje neprijatno.
- Kada je potrebno, treba obezbediti višejezičnu diskusiju, vizuelne primere i alternativne materijale za učesnike sa motoričkim teškoćama.
- Vođenje aktivnosti treba da uvažava moguće posledice traume, a iznošenje ličnih iskustava mora uvek ostati dobrovoljno.

Napomene o rizicima i zaštiti učesnika

- Kada je planirano dokumentovanje, treba pribaviti potpisane saglasnosti za fotografisanje i video-snimanje, naročito za maloletnike.
- Voditelji treba da izbegavaju pritisak na učesnike da iznose osetljiva iskustva, da prate emocionalne reakcije povezane sa temama identiteta, obezbede odgovarajući odnos broja voditelja i učesnika i sve multimedijalne materijale čuvaju bezbedno u skladu sa pravilima zaštite podataka.

Rezultati i predloženi indikatori

- Rezultati uključuju pojedinačne autoportrete, osvrte učesnika i foto i/ili video dokumentaciju kada je pribavljena saglasnost.
- Predloženi indikatori uključuju broj završenih umetničkih radova, nivo aktivnog učešća u diskusiji, povratne informacije učesnika i uočljivu uključenost, interakciju i saradnju tokom procesa.

5.2 Democracy Theater Direkt

O čemu se radi

Democracy Theater Direkt je metoda improvizacionog pozorišta zasnovana na aktivnom učešću, namenjena obrazovanju za građanstvo i demokratiju, koju su u Nemačkoj prilagodili i dalje razvili pozorišni edukatori Eva i Lorenz Hippe. Zasniva se na metodi „Instant Theater", obliku improvizovanog pripovedanja i izvođenja koji su 1968. godine prvobitno razvili R. G. Gregory i grupa Word & Action u Dorsetu, Engleska.

Instant Theater je osmišljen i kao javni oblik improvizacionog pozorišta i kao obrazovna metoda koja podstiče kolektivnu kreativnost. Vremenom se proširio međunarodno, naročito u učenju jezika, političkom obrazovanju i pozorišnoj pedagogiji.

Na toj osnovi Theater Direkt primenjuje improvizovano pripovedanje posebno u obrazovanju za demokratiju i građanstvo. Učesnici polaze od otvorene situacije — bez unapred definisanog scenarija — i zajednički stvaraju likove, tok priče, sukobe i rešenja. Kroz igru uloga i refleksiju demokratski procesi doživljavaju se neposredno, kroz pokret, odnose i kreativno izražavanje. Metoda je uspešno primenjivana u okruženjima omladinskog rada, uključujući rad sa različitim grupama mladih migrantskog porekla.

Svrha/Ciljevi učenja

Metoda omogućava učesnicima da:

- Iskuse demokratsko donošenje odluka u praksi
- Ojačaju veštine komunikacije, pregovaranja i slušanja
- Promišljaju univerzalne vrednosti kao što su ljudsko dostojanstvo i solidarnost
- Vežbaju zajedničko rešavanje problema
- Iskuse emocije povezane sa građanskim učešćem
- Povežu izmišljene scenarije sa učešćem građana u stvarnom životu
- Steknu sigurnost u izražavanju mišljenja uprkos jezičkim barijerama

Učesnici uče da demokratija nije apstraktna — ona je nešto što doživljavaju emocionalno i društveno, ali i proces koji mogu aktivno da oblikuju.

Obuhvaćene vrednosti

Poštovanje ljudskog dostojanstva; empatija i solidarnost; aktivno učešće i zajednička odgovornost; slušanje i uzajamno poštovanje; inkluzija i jednakost.

Trajanje

Minimum: 120 minuta. Metoda se može sprovoditi i kroz više susreta tokom nekoliko dana, na primer šest sati raspoređenih u dva susreta koji uključuju pripremu i refleksiju.

Vođenje aktivnosti

- Preporučena veličina grupe: 8–20 učesnika
- Najmanje 1 obučeni moderator sa iskustvom u omladinskom radu i/ili vođenju pozorišnih aktivnosti

- Po mogućnosti 1 dodatni omladinski/socijalni radnik na svakih 8–10 učesnika
- Višejezični ili interkulturalni asistenti veoma se preporučuju u radu sa raznolikim grupama
- Voditelji usmeravaju proces, ali ne određuju sadržaj. Učesnici oblikuju tok priče i rešenja.

Materijali

- Prostorija sa dovoljno prostora, stolice po mogućnosti raspoređene u krug, olovke i papir za beleške, po želji flipčart za vizuelizaciju i dokumentovanje, kao i mogućnost video-dokumentovanja. Laptop se takođe može koristiti za beleženje toka priče i, kada je primereno, za izradu jednostavnih dijaloga.

Okruženje

- Preporučuje se zatvoren prostor (seminarska sala, prostor zajednice, omladinski centar).
- Dodatni prostor za izvođenje (ako je dostupan) koristan je, ali nije obavezan.

Koraci u sprovođenju

1. Uvod i postavljanje okvira

- Predstaviti temu (npr. demokratija, učešće, izbori).
- Dogovoriti pravila rada u grupi:
  Komunikacija zasnovana na poštovanju:
- Bez uvredljivih ili diskriminatornih izjava
- Odgovarati samo na pitanja koja postavlja voditelj
- Svaki odgovor je tačan, svaki glas se računa
- Nema vraćanja unazad (nije moguće menjati prethodne odgovore)
- Učešće je dobrovoljno i ne može se nametati

2. Razvijanje priče

Dati uvodnu rečenicu koja otvara situaciju bez prevelikog uticaja na njeno postavljanje, ostavljajući učesnicima da je dalje oblikuju.
Usmeravati grupu jednostavnim pitanjima:
Ko? (Tražimo 3 lika.)

- Kako se zovu?
- Koliko imaju godina?
- Kog su roda?

U kakvom su međusobnom odnosu?
Kakva je njihova profesionalna ili lična situacija?
Kada?

- Koje je godišnje doba? (Pitati i kakvo je vreme.)
- Koji je dan u nedelji?
- Koje je doba dana?

Gde?

- Početi od spoljašnjeg okruženja i postepeno prelaziti ka unutrašnjem.

- Gde se tačno situacija odvija?

Šta se dogodilo?

Koji događaj je pokrenuo situaciju?

- Na razigran način preispitivati priču.
- Postavljati pitanja o mogućim protivrečnostima u priči.

Zajednički razviti tok priče: cilj je da se zajednički osmisli jasna i živopisna početna situacija.

3. Rad u malim grupama

- Podeliti učesnike u male grupe.
- Svaka grupa razrađuje likove i razvija scenu sa kratkim dijalozima.
- Podsticati pregovaranje i zajedničko donošenje odluka.

Ako nema dovoljno vremena za rad u malim grupama, alternativa je korišćenje veštačke inteligencije za pisanje jednostavnih dijaloga na osnovu zajednički razvijenog scenarija.

4. Izvođenje

- Grupe izvode svoje scene.
- Publika posmatra i beleži grupnu dinamiku i vrednosti koje se izražavaju.

5. Refleksija i izlazak iz uloge

Jasno označiti trenutak „izlaska iz uloge“ kako bi se učesnicima pomoglo da uspostave emocionalnu distancu.

Strukturisana refleksija (videti pitanja u nastavku):

Kako su odluke donošene?

Koje vrednosti su bile vidljive?

Kako ste se osećali u svojoj ulozi?

Povezati izmišljeni scenario sa situacijama iz stvarnog života.

Osnovna pitanja za refleksiju

- Kako smo zajedno donosili odluke?
- Čiji glas se čuo, a čiji je izostao?
- Koje vrednosti su usmerile naše rešenje?
- Šta se dogodilo pa smo odabrali ovaj put?
- Kako je bilo pregovarati o neslaganju ili sukobu?
- Na koji način je ova situacija povezana sa stvarnim životom?
- Šta bismo mogli drugačije da uradimo van ove radionice?

Prilagođavanja radi inkluzije i pristupačnosti

- Koristiti jednostavan i jasan jezik
- Omogućiti višejezičnu podršku i prevođenje
- Podsticati neverbalno izražavanje (pokret, gest)
- Vizuelno prikazati usmeravajuća pitanja (flipčart)
- Ponuditi dodatna pojašnjenja kada su potrebna
- Prilagoditi tempo potrebama grupe

- Uključiti kulturno ukorenjene tradicije pripovedanja kada je to relevantno

Napomene o rizicima i zaštiti

Rizici:

- Igranje uloga može pokrenuti snažne emocije povezane sa ličnim iskustvima
- Sukobi u scenama mogu podsetiti na traume iz stvarnog života
- Učesnici se mogu snažno poistovetiti sa svojim ulogama

Mere zaštite:

- Na početku uspostaviti jasna pravila komunikacije zasnovane na poštovanju
- Naglasiti dobrovoljnost učešća; ništa ne treba nametati
- Omogućiti učesnicima da u bilo kom trenutku napuste prostoriju ukoliko se ne osećaju dobro
- Obezbediti pažljivo i senzitivno vođenje aktivnosti
- Pratiti emocionalne reakcije tokom scena
- Praviti pauze između faza rada, po mogućnosti uz otvorene prozore ili na otvorenom
- Na kraju uključiti strukturisanu refleksiju i jasno označen izlazak iz uloge
- Podsetiti učesnike da su uloge izmišljene
- Ponuditi naknadni razgovor ako je potreban
- Emocionalna bezbednost obezbeđuje se pažljivim vođenjem aktivnosti i jasnim završetkom procesa

Rezultati i predloženi indikatori

- Zajednički kreirane pozorišne scene koje prikazuju demokratske procese (voditi pisanu evidenciju)
- Aktivno učešće svih ili većine članova grupe
- Usmeno prepoznavanje i izražavanje demokratskih vrednosti tokom refleksije
- Povećano samopouzdanje i spremnost da se govori
- Povezivanje scenarija sa građanskim angažmanom u stvarnom životu (npr. izborima)
- Dokumentovani osvrti (beleške, citati, video-snimak po želji). Indikatori uspeha:
- Uravnoteženo učešće
- Pregovaranje zasnovano na poštovanju
- Sposobnost prepoznavanja vrednosti koje usmeravaju odluke
- Uočljivo povećanje uključenosti i osećaja odgovornosti za proces

5.3 Eksperimentalna laboratorija za jednakost i dostojanstvo

O čemu se radi

Ova metoda je kreativna laboratorija zasnovana na aktivnom učešću, koja kombinuje dijalog, vizuelnu umetnost i muziku radi istraživanja evropskih vrednosti kao što su ljudsko dostojanstvo, jednakost i nediskriminacija.

Laboratorija koristi umetničko izražavanje i grupno promišljanje kako bi mladima omogućila da apstraktne vrednosti pretoče u kreativne rezultate, poput murala i muzike. Pristup naglašava iskustveno učenje, interkulturalni dijalog i zajedničko stvaranje.

Učesnici promišljaju svoja lična iskustva dostojanstva i jednakosti, istovremeno zajednički stvarajući kolektivne umetničke poruke koje promovišu inkluziju i solidarnost.

Metodološki pristup

Laboratorija kombinuje tri komponente učenja:

1. Promišljanje o vrednostima kroz vođeni razgovor i refleksiju
2. Kreativno izražavanje kroz aktivnosti vizuelne umetnosti i muzike
3. Zajedničko stvaranje umetničkih rezultata kojima se prenose društvene poruke

Ovaj iskustveni pristup omogućava učesnicima da osetljiva društvena pitanja istražuju kroz kreativnu praksu, a ne samo kroz teorijsku diskusiju.

Svrha/Ciljevi učenja

Svrha metode je sticanje znanja i veština koje doprinose razumevanju i afirmaciji evropskih vrednosti, kao i razvoju interkulturalnog dijaloga i učešća mladih.

- Povećati razumevanje evropskih vrednosti među mladima: ljudskog dostojanstva, jednakosti i nediskriminacije.
- Stvoriti bezbedan prostor za interkulturalni dijalog između mladih migranata, izbeglica, tražilaca azila i povratnika.
- Podsticati kreativno izražavanje (umetnost, muziku i vizuelni rad) kao sredstvo promovisanja evropskih vrednosti.

Omogućiti učesnicima da osmisle sopstvene poruke i sadržaje kojima se promovišu jednakost, solidarnost i nediskriminacija

Obuhvaćene vrednosti

- nediskriminacija
- jednakost
- ljudsko dostojanstvo
- njihov značaj za izgradnju inkluzivnih i demokratskih društava

Trajanje

- Minimum: 240 minuta
- Maksimum (preporučeno): 2 susreta tokom 2 dana (svaki dan po 360 minuta)

Vođenje aktivnosti

- Preporučena veličina grupe (po radionici): 8–10 učesnika

- Potrebni voditelji:
  - 1 obučeni voditelj umetničkih aktivnosti koji pruža stručno usmeravanje u kreativnim segmentima + 1 edukator/lice koje radi sa omladinom sa iskustvom u radu sa migrantskom populacijom koji vodi proces
  - 1 obučeni voditelj muzičkih aktivnosti koji pruža stručno usmeravanje u kreativnim segmentima + 1 edukator/lice koje radi sa omladinom sa iskustvom u radu sa migrantskom populacijom koji vodi proces
  - Po potrebi: kulturni medijatori, ukoliko edukator/lice koje radi sa omladinom nema iskustva u radu sa migrantskom populacijom

Ovakva struktura omogućava dovoljnu individualnu podršku i aktivno učešće svih učesnika tokom cele aktivnosti.

Metodologija je fleksibilna i može se lako primeniti i sa većim grupama, pod uslovom da se odnos broja voditelja i učesnika prilagodi tako da se očuva aktivno učešće i inkluzivni karakter rada.

Materijali

- Papir za flipčart i stalak
- Velika rolna papira (najmanje 2 × 3 metra) ili spojeni listovi flipčarta (kao podloga za mural)
- Markeri različitih boja
- Tempere, vodene boje i četkice
- Trake u boji i lepljiva traka (za pričvršćivanje papira za zid ili pod)
- Samolepljivi papirići
- Muzička oprema (zvučnik i telefon/laptop; jednostavni muzički instrumenti)
- Fotoaparat ili mobilni telefoni za dokumentovanje procesa

Okruženje

- Zatvoren prostor u zajednici prilagođen aktivnostima zasnovanim na aktivnom učešću i umetničkim/muzičkim radionicama
- Po mogućnosti dodatni prostor kako bi se obe metode mogle sprovoditi istovremeno

Koraci u sprovođenju

1. **Uvod i stvaranje bezbednog prostora**
   - Poželeti dobrodošlicu učesnicima i predstaviti ciljeve radionice
   - Dogovoriti grupna pravila (poštovanje, poverljivost, dobrovoljno učešće)

- Sprovesti kratku aktivnost upoznavanja radi izgradnje poverenja — svaki učesnik kaže svoje ime, izabere boju koja predstavlja kako se tog dana oseća i ukratko objasni svoj izbor

2. **Istraživanje evropskih vrednosti**
   - Predstaviti pojmove dostojanstva, jednakosti i nediskriminacije
   - Koristiti kartice sa ključnim pojmovima
   - Podstaći učesnike da podele svoje razumevanje ovih vrednosti
3. **Refleksija i dijalog**
   - Učesnici razgovaraju o iskustvima povezanim sa dostojanstvom ili diskriminacijom
   - Usmeravati razgovor otvorenim pitanjima
4. **Kreativni grupni rad**
   - Podeliti učesnike u grupe
   - Svaka grupa bira kreativni medij (vizuelna umetnost ili muzika)
   - Učesnici stvaraju umetnički prikaz evropskih vrednosti
     - definišu i dorađuju svoje ideje
     - razvijaju umetničku/muzičku poruku
     - sarađuju na strukturi svog rada
     - pripremaju rad za predstavljanje
5. **Predstavljanje kreativnih rezultata**
   - Grupe predstavljaju svoje umetničke radove i muzičke kompozicije
   - Učesnici objašnjavaju poruku svog rada
6. **Refleksija i evaluacija**
   - Metoda „Toplo–hladno“ za refleksiju — učesnici staju bliže „toplom“ zidu ukoliko smatraju da je aktivnost bila korisna

Za evaluaciju se koristi metoda poruka na samolepljivim papirićima: svaki učesnik ispisuje „Moj doprinos jednakosti“ i postavlja poruku na tablu

Rezultati i predloženi indikatori

Rezultati:

- Jedan zajednički mural koji izražava vrednosti ljudskog dostojanstva, jednakosti i nediskriminacije
- Jedna zajednička pesma koja izražava vrednosti ljudskog dostojanstva, jednakosti i nediskriminacije
- Povećana svest i razumevanje evropskih vrednosti među učesnicima

- Foto i video dokumentacija procesa
- Poruke koje su osmislili učesnici, a kojima se promovišu jednakost i solidarnost

Predloženi indikatori:

- Broj učesnika (8–10 po radionici)
- Broj izrađenih kreativnih rezultata (najmanje 2 grupna rezultata)
- Procenat učesnika koji navode da bolje razumeju obrađene vrednosti (mereno kroz aktivnosti refleksije i evaluacije)
- Nivo aktivnog učešća tokom diskusija i radionica

Broj dokumentovanih materijala (fotografije, vizuelni rezultati)

Prilagođavanja radi inkluzije i pristupačnosti

- Tokom diskusija i objašnjenja koristiti jasan, jednostavan i nestručan jezik
- Koristiti interaktivne i iskustvene metode koje se ne oslanjaju isključivo na verbalno izražavanje
- Kreativne aktivnosti (umetnost i muzika) koje učesnicima omogućavaju izražavanje nezavisno od jezičkih barijera
- Rad u malim grupama radi obezbeđivanja individualne pažnje i podrške
- Fleksibilan pristup vođenju aktivnosti, uz prilagođavanje tempa i metoda potrebama učesnika
- Uspostavljanje grupnih dogovora radi stvaranja atmosfere zasnovane na poštovanju i neosuđivanju, uz uzajamno poštovanje i ravnopravno učešće svih članova grupe

Napomene o rizicima i zaštiti učesnika

- Pribaviti potpisane saglasnosti za fotografisanje i video-snimanje u skladu sa standardima zaštite podataka i zaštite učesnika
- Emocionalno blagostanje — budući da teme kao što su diskriminacija i dostojanstvo mogu pokrenuti lična ili osetljiva iskustva, treba obezbediti podržavajuće okruženje u kojem je deljenje iskustava dobrovoljno. Ne podsticati iznošenje ličnih priča i obezbediti mogućnost povlačenja iz diskusije kada je to potrebno.
- Principi bezbednog prostora — poštovanje, poverljivost i komunikacija bez osuđivanja

Nadzor i podrška — obezbediti kontinuirani nadzor i mogućnost brzog reagovanja na eventualne probleme

Pitanja za refleksiju

- Šta za vas ljudsko dostojanstvo znači u svakodnevnom životu?

- Možete li se setiti trenutka kada ste se osećali poštovano ili nepoštovano? Šta je napravilo razliku?
- Zašto je jednakost važna u raznolikom društvu?
- Kako možemo reagovati kada svedočimo diskriminaciji?

Koji jedan korak možete preduzeti da podstaknete jednakost i dostojanstvo u svojoj zajednici?

5.4 Sport kao ključ dostojanstva

O čemu se radi

Ova metoda istražuje sport kao iskustveno i simboličko sredstvo za podsticanje promišljanja o ljudskom dostojanstvu. Umesto da se pojam objašnjava samo teorijski, učesnici se podstiču da dostojanstvo iskuse kroz pokret, međusobnu interakciju i igru.
Metoda je namenjena okruženjima neformalnog obrazovanja (omladinski centri, škole, prostori zajednice) i naročito je pogodna za grupe koje se teže uključuju kroz tradicionalne pristupe.
Može se sprovoditi koristeći bilo koji sport, uz prilagođavanje pravila, rekvizita i dinamike.
U ovom dokumentu predstavljena je opšta struktura zajedno sa primerima zasnovanim na laboratoriji stonog tenisa, u kojoj sport postaje sredstvo za istraživanje nejednakosti, uvažavanja, frustracije, saradnje i osećaja sopstvene vrednosti.
Osnovna ideja je da menjanje uslova igre (pravila, rekvizita, uloga, pristupa resursima) omogućava učesnicima da osete razlike u mogućnostima, ograničenjima i uvažavanju, čime se podstiče dublje razumevanje dostojanstva.

Svrha/Ciljevi učenja

Glavna svrha ove metode je podsticanje iskustvenog **promišljanja o ljudskom dostojanstvu, shvaćenom** kao unutrašnja i neotuđiva vrednost.
Kroz aktivnosti zasnovane na sportu učesnici će:

- Iskusiti dostojanstvo u konkretnim, a ponekad i nejednakim situacijama,
- Promišljati sopstvenu vrednost i vrednost drugih,
- Prepoznavati nejednakosti, stereotipe i nevidljive privilegije,
- Razvijati saradnju, uzajamno slušanje i poštovanje,
- Izražavati sebe i graditi smislene veze unutar grupe.

Obuhvaćene vrednosti

Ljudsko i individualno dostojanstvo; slušanje i uzajamno poštovanje; inkluzija i jednakost; uvažavanje i osećaj sopstvene vrednosti; pravo na učešće i izražavanje.

Trajanje

Minimum: 60 minuta. Maksimum: 120 minuta. Trajanje se može prilagoditi u zavisnosti od broja učesnika, broja rundi ili aktivnosti, dubine refleksije i odabranog sporta ili discipline.

Vođenje aktivnosti

Radi obezbeđivanja smislenog i inkluzivnog iskustva, grupa treba da ima najviše 20 učesnika.

Preporučeni način vođenja:

- edukatori za grupe do 12 učesnika
- edukatori za veće grupe. Njihova uloga nije da podučavaju, već da:
  - usmeravaju iskustvo,
  - prilagođavaju intenzitet aktivnosti i vode računa o uključenosti svih,

Funded by the European Union

- posmatraju grupnu dinamiku,
- podstaknu refleksiju u odgovarajućim trenucima.

Materijali

Materijali zavise od odabranog sporta i mogu uključivati lopte, rekete, čunjeve ili golove. Dodatni materijali mogu uključivati svakodnevne predmete koji se koriste za menjanje igre, poveze za oči, štampane ili rukom napisane šifrovane poruke, olovke ili markere

Okruženje

Fleksibilno:

- U zatvorenom prostoru (sportske sale, omladinski centri, učionice),
- Na otvorenom (tereni, dvorišta, otvoreni prostori).

Važan element je mogućnost slobodnog kretanja i formiranja timova.

Koraci u sprovođenju

1. Dobrodošlica i uvod

Edukatori započinju aktivnost sportskom igrom upoznavanja kako bi stvorili opuštenu i neformalnu atmosferu. Učesnici se pozivaju da se predstave kroz jednostavnu i dinamičnu interakciju povezanu sa odabranim sportom.

- Ova faza doprinosi izgradnji poverenja, početnom uključivanju i aktiviranju grupe.

Primer (stoni tenis): učesnici jedni drugima dodaju ping-pong lopticu; onaj ko je primi kaže svoje ime, godine i omiljeni sport.

2. Šifrovana poruka

- Učesnici se dele u timove i dobijaju zadatak da reše šifrovanu poruku u kojoj brojevi ili simboli odgovaraju rečima,
- Poruke su povezane sa dostojanstvom (definicije, citati, ključne reči). Timovi mogu tražiti pomoć, ali uz određenu kaznu (npr. gubitak poena),
- Rezultat određuje različite uslove u narednoj fazi.

Primer (stoni tenis): timovi dešifruju poruku o dostojanstvu; tim kome treba više vremena ili traži više pomoći u sledećoj rundi igraće pod otežanim uslovima (npr. sa nestandardnom opremom).

3. Neuravnoteženi izazovi

- Timovi se takmiče u odabranom sportu pod različitim i namerno nejednakim uslovima.
- Nejednaki uslovi osmišljeni su tako da učesnici neposredno iskuse ograničenja i frustraciju, potrebu za prilagođavanjem i kreativnošću, doživljaj nepravde i značaj saradnje.

Primer (stoni tenis): jedan tim koristi standardne rekete, dok drugi koristi alternativne predmete, kao što su drvena kašika, poklopac od šerpe ili kuhinjska rukavica.

Osnovna pitanja za refleksiju

- Kada ste osetili da vas drugi prepoznaju i uvažavaju?
- Kako su različiti uslovi uticali na način na koji ste videli sebe i druge?
- Da li se vaš osećaj sopstvene vrednosti menjao u zavisnosti od učinka ili rezultata? Zašto?
- Šta za vas dostojanstvo znači nakon ovog iskustva?

Prilagođavanja radi inkluzije i pristupačnosti

- Fizički intenzitet treba prilagoditi sposobnostima i ranjivostima učesnika.
- Treba ponuditi alternativne uloge, kao što su posmatrač, podrška ili strateg, koristiti jednostavan jezik i neverbalne alate, a takmičenje uravnotežiti saradnjom.
- Odabrani sport treba birati uzimajući u obzir specifične potrebe učesnika i njihov nivo osećaja sigurnosti.

Napomene o rizicima i zaštiti učesnika

Voditelji treba da prate takmičarsku dinamiku kako bi sprečili eskalaciju sukoba, izbegli ponižavanje povezano sa nametnutim nepovoljnim uslovima, zaštitili emocionalnu bezbednost tokom faza refleksije, izbegli reprodukovanje stvarnih nejednakosti bez odgovarajućeg vođenja i obezbedili da se svi učesnici osećaju primećeno i poštovano.

Rezultati i predloženi indikatori

Rezultati mogu uključivati aktivno učešće cele grupe, spontana promišljanja o pravičnosti, vrednosti i poštovanju, verbalno ili neverbalno izražavanje osećaja sopstvene vrednosti i snažnu grupnu povezanost i uzajamno uvažavanje. Predloženi indikatori uključuju aktivnu uključenost, sposobnost saradnje u nejednakim uslovima i pokazatelje učenja kroz promišljanje tokom aktivnosti.

5.5 Projektna metoda

O čemu se radi

Vrsta aktivnosti: proces zajedničkog istraživanja usmeren na učesnike, sa fokusom na rešavanje problema i „učenje kroz praktičan rad". Reč je o učenju koje vode sami učesnici, u skladu sa filozofijom Projektne metode (koja se često pripisuje Williamu Heardu Kilpatricku), a koja naglašava interesovanja učesnika, saradnju i rešavanje problema iz stvarnog života.

Kontekst/okruženje: fleksibilno neformalno ili formalno okruženje u kojem omladinski edukator ima ulogu voditelja procesa, a ne predavača, dok se rad u vezi sa završnim predstavljanjem rezultata proširuje i na lokalnu zajednicu.

„Projektna metoda" je praksa podučavanja i učenja koja grupi učenika omogućava da zajednički rade kako bi nešto stvorili ili razvili kao rezultat istraživanja (NCSALL, 2005) pitanja iz stvarnog života koje grupa smatra važnim. Polazna tačka je odluka grupe da se tim pitanjem bavi zajednički i da traga za odgovorima ili rešenjima. Grupa se zatim uključuje u istraživanje, ponovno oblikovanje znanja i grupni rad: primenjuje istraživačke metode (intervjue, prikupljanje „dokaza" ili podataka itd.), koristi postojeće informacije, razmenjuje mišljenja, sarađuje i donosi odluke, procenjujući svoje „nalaze" sve dok ne formuliše odgovor na problem koji je postavila kao polazište. Proces predstavlja put učenja za svakog pojedinačnog učesnika, a istovremeno dovodi do zajedničkog rezultata (kao što su knjiga, podkast, letak, izložba itd.) koji odražava odgovor grupe na problem postavljen na početku. Taj rezultat se zatim predstavlja zajednici (u susedstvu, školi, omladinskom klubu) radi podizanja svesti, informisanja, pa i uticaja na donošenje odluka. Tokom ovog procesa omladinski edukator/savetnik/nastavnik organizuje i vodi rad grupe, umesto da ima ulogu klasičnog predavača: u ovoj metodi edukator je pre svega voditelj procesa, a ne prenosilac znanja i informacija (NCSALL, 2005).*

Svrha / ciljevi učenja

Svrha je da se poveća razumevanje evropskih vrednosti među mladima: ljudskog dostojanstva, jednakosti i nediskriminacije. Detaljnije:
Primena Projektne metode u okviru projekta WAVE pruža učesnicima strukturisan okvir za istraživanje društvenih problema iz stvarnog života, kao što su nejednakost, diskriminacija ili povrede ljudskog dostojanstva, onako kako ih doživljavaju u svakodnevnim situacijama. Učesnici ih kritički analiziraju i razvijaju praktična rešenja ili odgovore. Kroz aktivnosti Projektne metode prepoznaju konkretna društvena pitanja koja ih se tiču, istražuju njihove pojavne oblike i uzroke i povezuju ih sa onim što smatraju ispravnim ili pogrešnim, odnosno sa vrednostima. Polazeći od sopstvene zabrinutosti za ono što prepoznaju kao problematično u svakodnevnom životu, sarađuju u traženju odgovora i rešenja za identifikovani „problem". Kroz ovaj proces učesnici će steći:

- Regulatorna znanja: razumevanje pojava koje istražuju i načina na koji se propisi EU i nacionalni propisi bave tim pitanjima.
- Razumevanje zasnovano na vrednostima: dublji uvid u ključne vrednosti, prava i pravne mehanizme zaštite, kako nacionalne tako i evropske, koji štite pojedince i suprotstavljaju se negativnim društvenim posledicama.

- Unapređenje veština: prepoznato je da primena Projektne metode doprinosi razvoju veština kao što su kritičko mišljenje i promišljanje (Mezirow 1998), pridavanje značenja situaciji ili objektu (Dewey [1916] 1966), samomotivacija i osnaživanje (Wrigley 1998, str. 5) i građanski angažman (Freire).

*Želite da saznate više o Projektnoj metodi?

„Projektna metoda svoje pedagoško utemeljenje izvodi iz obrazovne teorije J. Deweya (1968), kao i iz Vygotskyjevog rada u oblasti kognitivne psihologije (1997 — grčko izdanje). Prvi put predstavljena u Kilpatrickovom članku iz 1918. godine (NCSALL, 2005), snažno je povezana sa „progresivnim pokretom u obrazovanju" prvih decenija 20. veka, koji je naglašavao značaj „praktičnog istraživanja
— rešavanja svakodnevnih problema — i traganja za značenjem kao dela društvene interakcije" (Wrigley 1998, str. 2). Definiše se kao praksa koja grupi učenika omogućava da zajedno rade kako bi nešto stvorili ili razvili kao rezultat istraživanja i proučavanja (NCSALL, 2005). Na taj način oni stiču znanje jer prikupljaju i primenjuju informacije, istražuju i doživljavaju svoje okruženje i na kraju stvaraju ili rekonstruišu predmet svog učenja, odnosno rezultat istraživanja (videti i problematiku učenja kroz rad u klasičnom Deweyjevom delu „Demokratija i obrazovanje", prvi put objavljenom 1916). Za razliku od tradicionalnog obrazovanja, zagovornici projektne metode nastoje da učeniku omoguće rešavanje problema uz što manje usmeravanja nastavnika. Nastavnik se više vidi kao voditelj procesa nego kao prenosilac znanja i informacija (NCSALL, 2005). Prakse Projektne metode i projektno zasnovano učenje u obrazovanje odraslih uveli su Freire (1970) i njegovi sledbenici, nastojeći da uspostave modele obrazovanja zasnovane na učešću i osnaživanju, povezane sa kolektivnim delovanjem i pokretima usmerenim ka zajednici (Wrigley 1998, str. 3). Noviji teoretičari obrazovanja odraslih naglašavali su i druge, manje političke aspekte potencijala Projektne metode u učenju, kao što su individualni razvoj, samoaktualizacija i samoizražavanje (Wrigley 1998, str. 3). Povezana je i sa školom kritičke pedagogije, koja od obrazovanja odraslih zahteva da pruža „usluge koje su kulturno relevantne, oblikovane prema potrebama učesnika i društveno osnažujuće" (Degener 2001)." ttmiro Grundtvig Project: materijal za obuku trenera, www.nostos.org.gr

Obuhvaćene vrednosti

Projektna metoda pruža okvir za istraživanje različitih društvenih okolnosti zasnovanih na vrednostima EU, kao što su dostojanstvo osobe, nediskriminacija, jednakost itd. Izbor vrednosti koja će biti obrađena u procesu Projektne metode zavisi od pitanja ili tema koje grupa učesnika deli i odlučuje da ih dalje istraži, sve do zajedničkog oblikovanja odgovora na njih.

Trajanje

Minimalno i maksimalno trajanje nije unapred utvrđeno: ono zavisi od dogovora članova grupe i voditelja o planu rada i raspodeli zadataka. Proces može obuhvatiti najmanje 3 sastanka, „završni događaj" i njegovu pripremu (javno predstavljanje rezultata i ishoda, na primer pokretanje podkasta), ili niz grupnih sastanaka koji se odvijaju tokom više nedelja ili meseci, uz razmenu i pregled rada obavljenog između sastanaka.

Vođenje aktivnosti

Ne postoji maksimalan broj učesnika, dok je minimum 6–10 osoba. Broj potrebnih socijalnih/omladinskih edukatora zavisi od broja učesnika i složenosti teme koju grupa istražuje. Uobičajeno je da bude jedan edukator/omladinski ili socijalni radnik na 20 osoba.

Materijali

Materijal za pisanje, crna/bela tabla i flipčart kako bi grupa mogla da vodi beleške, opiše plan i njegov razvoj, vodi zapisnike itd. Ostali potrebni materijali zavise od plana koji je grupa osmislila. Na primer, ako je rezultat projekta letak koji će se distribuirati u susedstvu ili lokalnoj zajednici, biće potrebni računar i štampač, papir itd.

Okruženje

Nema posebnih zahteva. Najvažnije je da mesto sastanka predstavlja bezbedno okruženje za sve učesnike.

Koraci u sprovođenju

Uobičajene faze Projektne metode, iako grupe mogu same odrediti način realizacije projekta, jesu sledeće: „identifikovanje problema ili pitanja; preliminarno istraživanje; planiranje i raspodela zadataka; istraživanje teme; sprovođenje projekta; izrada i razvijanje konačnog proizvoda; predstavljanje rezultata i evaluacija onoga što je funkcionisalo“ (NCSALL, 2005, str. 2). Detaljnije, primena Projektne metode obuhvata sledeće korake ili faze:

1. identifikovanje problema ili pitanja:

Projektna metoda je pedagoški okvir koji olakšava učenje. Njen sadržaj određuje inicijativa učesnika. Od učesnika se očekuje

- da na sopstvenu inicijativu formiraju grupu zato što ih određeni problem zanima i odluče da traže njegovo rešenje.
- da se posvete zadatku i prihvate odgovornost

2. preliminarno istraživanje, planiranje i raspodela zadataka:

Početno i preliminarno istraživanje teme koju su izabrali, kroz razmenu ideja, prikupljanje osnovnih informacija itd., omogućava učesnicima da steknu predstavu o tome šta projekat podrazumeva. U ovoj fazi učesnici odlučuju:

- da rade u timovima, tako da se zadaci dele i svi članovi doprinose konačnom rezultatu
- da odluče (i dogovore se!) o sadržaju i strukturi svog grupnog rada
- da rade na strukturisan način
    1. istraživanje teme, što odgovara sprovođenju projekta,
    2. izrada i razvijanje konačnog proizvoda koji predstavlja rezultat projekta
    3. predstavljanje i širenje konačnog proizvoda, na primer organizovanjem lokalnog događaja
    4. evaluacija obavljenog rada, postignuća i poteškoća

Rezultati i predloženi indikatori

Konačni proizvod zajedničkog rada grupe, koji izražava njihove stavove o pitanju koje su

istraživali, rešenju ili odgovoru do kojeg su došli i vrednostima na kojima se ono zasniva.
Foto i video dokumentacija procesa.

Indikatori: broj učesnika koji su ostali do kraja procesa; nivo učešća i angažovanosti; naknadne mere preduzete radi vraćanja procesa u planirani tok ako dođe do poteškoća; broj dokumentovanih materijala (zapisnici, nacrti intervjua itd.).

Prilagođavanja radi inkluzije i pristupačnosti

- Omogućiti doprinose u pisanom ili crtanom obliku; obezbediti usmeno prevođenje i podsticaje napisane jasnim i razumljivim jezikom.
- Ponuditi rad u malim grupama učesnicima kojima više odgovara manja izloženost.

Napomene o rizicima i zaštiti

Kao metoda učenja koju vode učesnici, primena Projektne metode zasniva se na njihovoj motivaciji i posvećenosti. Zbog toga je korisno uspostaviti „ugovor" među svim članovima, uključujući voditelje aktivnosti, kojim se utvrđuju plan, ciljevi i osnovna pravila ponašanja i međusobne komunikacije.
Pored toga, Projektna metoda je po svojoj definiciji inkluzivna zato što

- podstiče aktivno učešće i angažovanost svih članova grupe
- omogućava svakom učesniku da svojim ličnim interesovanjima i veštinama doprinese zajedničkom cilju — ona objedinjuje lična interesovanja ili znanja radi postizanja planiranog rezultata. Tako je rezultat projekta sinteza veština, znanja i doprinosa svih učesnika
- posebno je delotvorna za učesnike koji su uzdržani, nesigurni ili pružaju otpor, jer kombinuje timski rad sa individualnim delovanjem zasnovanim na ličnim interesovanjima i obezbeđuje da svaki učesnik ima ravnopravan položaj sa ostalim članovima grupe.

6. Paket za obuku i primenu u praksi

Centralni element druge faze projekta bio je prenos razvijenih i testiranih metoda u svakodnevnu praksu omladinskog rada. U tu svrhu projekat je povezao Međunarodnu obuku za omladinske radnike i edukatore sa nizom lokalnih obuka koje su projektni partneri organizovali u svojim zemljama.

Nadovezujući se na međunarodnu obuku, svaka partnerska organizacija organizovala je lokalne aktivnosti obuke u koje su uključeni stručnjaci iz njihovih mreža i zajednica. Ove obuke predstavljale su fazu isprobavanja i primene u lokalnom kontekstu, omogućavajući učesnicima da metode prilagode lokalnim okolnostima, ciljnim grupama i institucionalnim okruženjima. Povratne informacije prikupljene tokom lokalnih obuka doprinele su daljem unapređenju metoda i smernica.

6.1 Tok obuke

Izveštaji i rezultati evaluacije potvrđuju da su radionice i laboratorije ostvarivale veći nivo angažovanja kada su omladinski edukatori imali podršku stručnog vođenja, perspektivu „nemog posmatrača" i sistematsko dokumentovanje, uključujući video-intervjue uz

saglasnost. Koncept obuke objedinjuje ove elemente u jasan okvir za obuku i ponovnu primenu metoda.

6.2 Međunarodna obuka trenera (ToT)

Međunarodna obuka trenera (ToT) preporučuje se kao glavni mehanizam za obezbeđivanje metodološke usklađenosti i primene mera zaštite. ToT kombinuje pretvaranje vrednosti u standarde prakse, veštine vođenja aktivnosti, praktično isprobavanje metoda, zaštitu i etiku, kao i planiranje ponovne primene metoda. ToT je namenjen omladinskim edukatorima iz četiri zemlje koji su tokom dvodnevne obuke stekli znanja koja će primeniti u okviru lokalnih obuka u svojim zemljama.

Međunarodna obuka održana u Atini 10–11. marta 2026. okupila je omladinske edukatore i partnerske organizacije iz nekoliko evropskih zemalja radi istraživanja načina na koje se evropske vrednosti, kao što su demokratija, jednakost, nediskriminacija i ljudsko dostojanstvo, mogu promovisati kroz interkulturalni omladinski rad. Program je kombinovao prezentacije, diskusije i interaktivne vežbe, omogućavajući učesnicima da promišljaju značenje ovih vrednosti u svakodnevnom životu i razmenjuju iskustva iz svojih nacionalnih konteksta. Posebna pažnja posvećena je praktičnoj dimenziji obrazovanja za demokratiju i načinima na koje se mladi mogu podstaći da aktivno učestvuju u svojim zajednicama.

Značajan deo obuke bio je usmeren na inovativne metode podučavanja i promovisanja evropskih vrednosti. Partnerske organizacije predstavile su niz pristupa, uključujući Projektnu metodu, Democracy Theatre Direkt, Autoportret kao put ka dostojanstvu, Umetničko i muzičko izražavanje i Sport kao ključ dostojanstva. Kroz sesije World Café i radionice posvećene detaljnijem radu, učesnici su imali priliku da ove metode neposredno iskuse, razgovaraju o njihovoj delotvornosti i procene mogućnosti prilagođavanja različitim okruženjima.

Obuka je završena zajedničkim osvrtom na proces učenja, uz isticanje ključnih rezultata, naučenih lekcija i mogućnosti za prenos i prilagođavanje metoda kroz lokalne obuke, čime se omladinskim edukatorima i drugim stručnjacima omogućava da ove pristupe primenjuju u svakodnevnom radu sa mladima širom Evrope.

Međunarodna obuka predstavljala je osnovu za naknadne lokalne obuke, jer je učesnicima pružila praktično iskustvo sa obrazovnim metodama projekta i zajednički metodološki okvir. Kroz istraživanje, testiranje i promišljanje različitih pristupa učesnici su ojačali kapacitete za prenos ovih metoda u svoje nacionalne kontekste i njihovo prilagođavanje potrebama lokalnih omladinskih edukatora i mladih. Ovaj proces prenosa obezbedio je da se znanja, vrednosti i prakse razvijeni na međunarodnom nivou dalje šire i održivo primenjuju kroz lokalne aktivnosti obuke.

6.3 Lokalne obuke

Lokalne obuke sprovedene u četiri zemlje predstavljaju mehanizam za praktičnu primenu, prilagođavanje lokalnom kontekstu i dalje širenje metodološkog okvira uspostavljenog tokom međunarodne obuke. Cilj je da stručnjaci za rad sa omladinom, edukatori, socijalni radnici, treneri i drugi relevantni stručnjaci steknu veštine za primenu znanja, metoda

zasnovanih na aktivnom učešću i pristupa utemeljenih na vrednostima u lokalnom omladinskom radu. Poseban naglasak stavljen je na jačanje profesionalnih kapaciteta za primenu delotvornih metoda neformalnog obrazovanja u obrazovanju za demokratiju i promociji evropskih vrednosti, naročito demokratije, jednakosti, nediskriminacije, ljudskog dostojanstva i smislenog učešća. Lokalna obuka može trajati jedan i po ili dva dana i zasniva se na metodama predstavljenim tokom međunarodne obuke, uključujući Projektnu metodu, Democracy Theatre Direkt, Autoportret kao put ka dostojanstvu, Umetničko i muzičko izražavanje i Sport kao ključ dostojanstva. Ovi pristupi predstavljaju praktične i prenosive obrazovne alate koji podstiču istraživanje, iskustveno doživljavanje i kritičko promišljanje demokratskih vrednosti u svakodnevnom omladinskom radu. Svaka partnerska organizacija može izabrati metode koje najviše odgovaraju lokalnom kontekstu, pod uslovom da se sačuva zajednička metodološka struktura međunarodne obuke. Ona obuhvata jasno definisane ciljeve učenja, sprovođenje uz aktivno učešće, refleksiju i završnu analizu, mere zaštite, strategije inkluzije i pristupačnosti i planiranje prilagođavanja. Na taj način lokalne obuke podržavaju ponovnu i održivu primenu razvijenih smernica i metoda i doprinose opštem cilju projekta — jačanju kapaciteta organizacija i stručnjaka da podstiču demokratsku kulturu, socijalnu inkluziju i aktivno učešće mladih na lokalnom nivou (videti Aneks 2).

Praćenje, evaluacija i učenje (MEL)

7.1 Osnovni alati

Sprovođenje radionica i laboratorija pokazalo je praktičnu vrednost kombinovanja upitnika za učesnike, strukturisanog posmatranja od strane „nemog posmatrača" i video-intervjua kojima se beleže procene korisnosti i zadovoljstva, a koji su razvijeni u okviru WP2. (Videti Anekse 3–5)

7.2 Minimalni okvir evaluacije

Pristup praćenju, evaluaciji i učenju (MEL) kombinuje kvantitativne i kvalitativne elemente, a za laboratorije je razvijen poseban kvalitativni evaluacioni upitnik (Aneks 4). Evaluacioni upitnik za radionicu deo je Aneksa 2 (smernice za sprovođenje radionice).

7.3 Upravljanje podacima

Prikupljanje podataka treba da bude u skladu sa načelima minimizacije podataka; podaci treba da se čuvaju bezbedno i koriste isključivo za učenje u okviru projekta i izveštavanje, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i zahtevima GDPR-a.

8. Različiti formati i vizuelni resursi

Radi obezbeđivanja pristupačnosti i većeg uključivanja korisnika, publikacija će biti dostupna u više međusobno dopunjujućih formata:

1. Formalne smernice sa detaljnom zbirkom metoda (višejezično)
2. Digitalni alati – Digitalne smernice i video-kurs za stručnjake (višejezično)
3. Internet stranica projekta (višejezično)

Svi formati, alati i resursi dostupni su na internet stranici w**ww.wave4youthwork.eu na** sledećim jezicima: EN, GE, GR, IT, SRB.

Vizuelni resursi uključeni u ovu publikaciju biće originalni projektni vizuelni materijali, materijali u vlasništvu partnera ili resursi trećih lica korišćeni u skladu sa važećim zahtevima u pogledu licenci i navođenja izvora.

Aneksi

Aneks 1 Standardni obrazac metode

Aneks 2: Koncept lokalne obuke

Aneks 3: Upitnik

Aneks 4: Evaluacija radionica od strane nemih posmatrača

Aneks 5: Pitanja za intervju o radionici (video)

Korišćenje i širenje materijala projekta WAVE II

Obrazovni materijali razvijeni u okviru Erasmus+ projekta WAVE II besplatno su dostupni za nekomercijalne obrazovne svrhe. Omladinski i socijalni radnici, edukatori, organizacije civilnog društva i drugi zainteresovani akteri pozivaju se da preuzimaju, koriste, dele i prilagođavaju ove resurse za obrazovanje za demokratiju, interkulturalno učenje i učešće mladih.

Prilikom korišćenja ili deljenja materijala, molimo vas da navedete projekat WAVE II i njegovo sufinansiranje od strane Evropske unije kroz program Erasmus+.

Rezultati projekta:

www.wave4youthwork.eu

Materijali su dostupni i preko Erasmus+ platforme za rezultate projekata, kao i na internet stranicama partnerskih organizacija.

Preporučeno navođenje izvora:

„Zasnovano na materijalima razvijenim u okviru Erasmus+ projekta WAVE II – What about Democracy Education, Participation and the Transfer of European Values in the Context of Intercultural Youth Social Work (2024-1-DE04-KA220-YOU-000255357), koji sufinansira Evropska unija.“